

September

Blauwe knoop

De plant in Thijssse's Hof.

Bij de naam blauwe knoop denk je niet meteen aan een plant, maar ze is het wel. Ze is zelfs een schoonheid met haar prachtige blauwe-paarse bloemkleur en verdient alle aandacht. Bekijk haar maar eens goed en dan niet van veraf maar van dichtbij om alles goed te kunnen zien. Dat kun je het beste doen nabij het vijvertje met de bank bij het educatief centrum. Zachtjes zwaaiend in het zomerwindje wenken de blauwe knoopjes al. Kom je langs?

Beschrijving.

De blauwe knoop is een vaste plant uit de kamperfoeliefamilie met de Latijnse naam: *Succisa pratensis*. Vroeger werd de blauwe knoop samen met beemdkroon, duifkruid en de kaardenbollen ingedeeld in een aparte familie, namelijk de Kaardenbol familie. Leuk is dat je al deze planten eveneens kunt vinden op Thijssse's Hof.

De meerjarige plant wordt met haar rechte ronde stelen zo'n 30 tot 75 centimeter hoog. Dat is prettig want dan hoef je bij het dichtbij bekijken niet zo diep te bukken of op je knieën te gaan. De steel komt uit een bladrozet.

Daar beneden zijn de zacht behaarde bladeren lang- of lancetvormig. Bovenaan zijn ze alleen lancetvormig. Lancetvormig betekent dat het blad drie tot vijf keer langer is dan de breedte. Daarbij zit de grootste breedte meestal in het midden.

De blauwe knoop bloeit van juli tot september met grote blauwe bloemen. Er komen echter ook gele exemplaren voor en soms zelfs geelachtig witte of roodachtige.

De bloemhoofdjes zijn bij het begin van de bloei half bolvormig en worden later bolvormig. Ze lijken dan op een ouderwetse knoop en dat is dan ook de verschijning waaraan de plant haar Nederlandse naam te danken heeft.

De bloemen produceren nectar waarmee ze onder meer bijen aantrekken die als dank daarvoor voor de bestuiving en bevruchting zorg dragen. Het latere vruchtbeginsel ontwikkelt zich tot een nootje. Zo'n nootje heeft wat borstelige uitsteeksels die helpen bij de verspreiding van het zaad doordat ze met

die borstelige uitsteeksels aan de vacht van dieren kunnen blijven hangen en zo worden meegenomen om elders af te vallen. In het verre najaar en de winter kun je die uitsteeksels goed zien aan de verdroogde bloemen.

Aangezien de blauwe knoop tot in september, en vaak nog tot in oktober bloeit, is deze plant van groot belang voor bijen, omdat veel andere planten dan al zijn uitgebloeid en dus geen nectar meer te bieden hebben. Ook veel soorten vlinders en zweefvliegsoorten profiteren er dan van. Daarnaast is de plant van belang voor vlinderrupsen die op de plant leven. Dit gold in het verleden voor zowel de moerasparelmoervlinder als de hommenvlinder. Deze beide soorten zijn helaas inmiddels in Nederland uitgestorven, mede door de teruggang in het aantal planten dat beschikbaar is.

Vandaag de dag wordt de bloem veel bezocht door kleinere vlinders, zoals de zilveren maan, klein koolwitje en klein geaderd witje. Ook de koperkleurige langsprietmot, de tweevlekvedermot, het geelsprietdikkopje en de blauwe-knooplangsprietmot. Wat een prachtige namen. Met die opsomming lijkt het heel druk te zijn rond de bloem, maar op Thijsses Hof valt dat wel mee. Het is alleen opsomming van mogelijkheden en wellicht zijn er nog meer. Kom maar kijken.

Verspreidingsgebied.

Het verspreidingsgebied van de blauwe knoop strekt zich uit over Europa, het westen van Siberië en het Atlasgebied in Noord-Afrika. Daarin houdt de Blauwe knoop van natte mineraalarme grazige grond in schrale graslanden en veenmosrietlanden, maar in tegenstelling tot dat vind je de plant ook op droge kalkgraslanden, zoals we hebben op Thijsses Hof.

Helaas kent de blauwe knoop een gestage teruggang in haar verschijning. Dat hangt samen met het verdwijnen van blauwgraslanden door de verdroging van allerlei gebieden. De naam blauwgrasland is afgeleid van de zwak blauwgroene kleur van de soorten die het aanzien van dat grasland bepalen, waaronder de blauwe knoop en het pijpenstrootje. Deze verdroging als gevolg van waterstandsverlaging vindt vooral plaats ten behoeve van de intensieve landbouw. Daardoor vind je dit soort unieke blauwgraslanden tegenwoordig enkel nog in beschermde natuurgebieden. Als aan de economische landbouwwaarde boven de ecologische natuurwaarde de voorkeur wordt gegeven, zal dit proces steeds verder gaan.

Diversen.

"*Van de blauwe knoop zijn*" betekent dat iemand geheelonthouder is en bewust geen alcohol drinkt. De uitdrukking komt van de "*Blauwe Knoop*", een 19de-eeuwse beweging en vereniging tegen drankmisbruik, waarvan de leden als symbool een blauwe knoop droegen.

Volksnamen.

Soldatenknopen, Trommelstok, Duivelsbeet.

Volksverhalen.

Volgens een oud volksverhaal zou de duivel woedend zijn geweest over de geneeskrachtige eigenschappen van de blauwe knoop en daardoor een stuk van de wortel hebben afgebeten waardoor deze een ietwat ongewone vorm heeft. Hoe dat is gekomen lees je hierna in dit verhaal:

Lang, heel lang geleden, was er eens een arme, maar mooie lieve molenaarsdochter. Door die armoede had zij het heel moeilijk. Haar moeder en broer had ze door ontberingen en ziekten moeten begraven. Toen op een dag ook nog haar vader dood dreigde te gaan aan een gevaarlijke ziekte, was ze ten einde raad. "O, ik heb er alles voor over om mijn vader beter te maken!" riep ze wanhopig uit. Op hetzelfde moment dat ze die gedachte uitsprak, stond er een goedgeklede heer naast haar met de boodschap: "Je kunt je vader genezen met een geneeskrachtige plant. Maar alleen in ruil voor je ziel bied ik je kennis van geneeskrachtige planten aan", zei hij zachtjes in haar oor. Zonder een moment te aarzelen nam het meisje het voorstel aan en spoedig was haar vader met behulp van een geneeskrachtige plant genezen.

Omdat ze nu alle kennis van geneeskrachtige planten had gekregen, riepen andere mensen haar hulp in. Al snel werden alle zieken in het dorp beter door haar liefdevolle en onbaatzuchtige gebruik van de kennis die ze van de duivel had verkregen. Toen haar roem tot ver buiten de dorpsgrenzen kwam en de mensen haar als een heilige begonnen te zien, schrok de duivel, de goedgeklede heer: dat was niet zijn bedoeling geweest! Zonder overleg verbrak hij zijn afspraak met het meisje door haar blind te maken, zodat ze geen geneeskrachtige planten meer kon zoeken en bereiden. Om te voorkomen dat ze zichzelf genas met een plantje, de blauwe knoop, beet de duivel een stuk van de geneeskrachtige wortel af. Vanaf die dag heeft de blauwe knoop nooit meer blinde ogen kunnen genezen. Hier heeft het plantje zijn volksnaam Duivelsbeet aan te danken en ziet de wortel er nog steeds als afgebeten uit.

Het verhaal werd vroeger in meerdere plaatsen verteld. In Nijmegen is het bekend als de "Mariken van Nieumeghen". Het gaf de plant in meerdere streken de volksnaam: Duivelsbeet. Overigens is er ook een verhaal over het riet waarin deze volksnaam in een andere context voorkomt.

Tekst: Martin Scheringa

Foto's: Lauran Oomen